

RESSENYES I NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

Àgata ALEGRE i M.Teresa SALAT (Coord.): *Traços d'un home de la Segarra. Exposició antològica de Josep Batlle (1909-1978). Catàleg; Centre Municipal de Cultura, Cervera, 1996, 147 pàgs.*

Quan l'any 1993 la *Secció de Patrimoni* del CMC va organitzar l'exposició de l'artista segarrenc Josep Batlle Campderrós, ho va fer amb la intenció de poder contemplar una retrospectiva antològica de l'obra del pintor. Es van poder recollir un total de 145 obres entre dibuixos, aquarel·les i olis que estaven distribuïts arreu del país (col·leccions privades, museus i institucions municipals). L'exposició va ser un èxit quant al nombre d'obra recollida i quant a visitants. El fet de veure reunida, per primera vegada, bona part de l'obra del pintor, va fer pensar en la possibilitat de publicar un catàleg de l'obra de l'artista amb l'objectiu d'inventariar gràficament l'obra tan disseminada i poc fàcil de localitzar d'aquest artista.

El catàleg se'ns presenta en una obra d'una alta qualitat, quant a disseny i impressió, i amb uns textos que, fugint de ser densos i complexos, ens fan comprendre l'estètica de l'obra de l'artista segarrenc, d'una forma confident i intimista, ajudant-nos a oblidar que sovint aquells artistes que tenim

més a prop ens són els més desconeguts.

La coordinació de l'obra ha anat a càrrec d'Àgata Alegre i de M.Teresa Salat, les fotografies de les obres de Josep Claudi Serés Gómez i la impressió d'Arts Gràfiques Bobalà.

Josep Batlle Campderrós (1909-1978), va néixer a Granyena de Segarra i traslladat l'any 1932 a Cervera. Més dibuixant que pintor, la seva obra va ser prolífica encara que no sempre acabava les seves obres i el catàleg n'és una mostra, amb treballs inacabats i esborranys que els coordinadors han volgut incloure per donar a conèixer una vessant més del caràcter de l'artista: la seva formació autodidacta que no s'autoimposava cànons establerts sinó que la seva obra era el producte de la inspiració del moment que vivia i sentia.

En la primera part del catàleg, M. Teresa Salat ens apropa a l'estètica del pintor i a les sensacions que desprenen les seves obres. Li segueix l'evocació d'una època, els anys cinquanta, a la ciutat de Cervera, per Maria Ferran, que formava part del grup tertulià en què Josep Batlle participava.

L'obra de Josep Batlle no es pot entendre sense conèixer els seus orígens familiars, l'àmbit geogràfic en que es va moure durant la seva

vida -Granyena, Llorac, Blanes, Mallorca, Barcelona, Cervera ...-. La seva trajectòria pictòrica està in-fluïda, sobre tot, per l'entorn natu-ral que l'envoltava. Aquestes notes biogràfiques ens les dona Àgata Alegre.

De les seves tendències pictòriques ens en fa una aproximació l'entrevista que li va fer el senyor Ramon Turull publicada al quinzenari local *Segarra* l'any 1952 i on Josep Batlle ressalta l'impressionisme com a moviment que el defineix més; de fet, el propi Batlle considera aquest corrent com "*la forma más noble de la pintura*".

Finalment i abans d'endinsar-nos en l'obra colorista de l'artista, M.Teresa Salat ens apropa a l'obra de Josep Batlle des d'un punt de vista artístic fent una petita introducció dels corrents pictòrics del moment i de la influència d'alguns d'aquests en la seva obra, com el fauvisme, per la llibertat en la utilització dels colors, o l'impressionisme per la utilització de la llum i el gust pel paisatgisme. La sensibilitat extrema per captar la llum del moment en els seus paisatges i per concretar l'expressió màxima en els seus olis amb les seves pinzellades gruixudes fins l'elegància del seu traç finíssim a l'hora de dibuixar i poder captar el sentiment del moment i situacions de la vida quotidiana, són algunes

de les característiques de la seva obra.

Després d'aquests breus capítols que ens endinsen en la bellesa intrínseca que desprèn l'obra de Josep Batlle, arribem al catàleg de l'obra, a tot color, presentat temàticament seguint els apartats següents: Granyena, Llorac, Cervera, paisatges segarrencs, Val d'Àran, Blanes i Mallorca, Castella, flors, natura morta, retrats, dibuixos humorístics, de fantasia, caricatures i il·lustracions del quinzenari *Segarra*. Aquest ordre fa que les diferents tècniques que utilitza l'artista en les seves obres, dibuix a llapis, aquarel·la, ploma i oli s'unifiquin entre elles per a formar un tot unitari on les emocions, la bellesa interior i la vitalitat de l'artista presideixin el catàleg.

ESTELA GÓMEZ DELGADO
Llicenciada en Història de l'Art

Publicacions del Centre Associat de la UNED a Cervera

Palestra Universitària, 8. Cervera, Centre Associat de la UNED, 1996, 139 pàgs. Ramon FERRER PUIG: *Ergonomia: El treball en equip per al benestar*. Lliçó inaugural del curs acadèmic 1995-96. Antoni FERRÉ I MESTRE i Ramon M. XUCLÀ I COMAS: *La*

nova llei d'arrendaments urbans. Una primera aproximació.

Ramon MIRÓ I BALDRICH: *L'espai del poder. Distribució de l'espai en els portadors del pal·li a la processó de Corpus i en altres celebracions civils i religioses en els segles XV-mitjan XVII.*

Treball de recerca (Arxiu Comarcal) on es realitza una anàlisi de la representació visual del poder aplicada a la festa del Corpus a finals de l'edat mitjana i època moderna. L'obligació de dur el pal·li i la distribució espacial de llurs portadors per significació social i política. Susanna MAGRIÑÀ I PORTA I M. Isabel MIRÓ I MONTOLIU: *La diversitat a les aules. Un cas concret: Altafulla.* Antoni J. ALINS I RODAMILANS: *L'educació preescolar al Japó: un nivell competitiu i d'encasellament?* Daniel RUBIO RUIZ: *La política econòmica en la dictadura de Franco (1939-1975).*

Josep M. LLOBET I PORTELLA: *Aparició d'un fragment de l'incunable "Memorial del Pecador Remut" de Felip de Malla (Girona, 1483).*: Troballa d'un fragment de l'obra incunable de l'autor Felip de Malla entre la documentació de l'antic fons parroquial de la Guàrdia Lada. En el treball es realitza un estudi de l'esmentada obra i el seu autor, les vicissituds de l'exemplar adquirit per la família Ivorra, castlans de la Guàrdia Lada. Conté la reproducció facsímil del fragment de l'incunable.

Àgora. Revista Universitària de la Facultat de Geografia i Història. Cervera, 1 (març 1996), 2 (juny 1996) i 3 (febrer 1997): En aquests tres números de la revista *Àgora*, realitzada i dirigida pels alumnes de Geografia i Història, hi trobem entrevistes, aportacions dels professors de centre de Cervera amb treballs de col·laboració, nous estudis i treballs dels alumnes del grup d'investigació d'història, secció miscel·lània, presentació de les darreres novetats editorials, noticiari i recull d'opinions.

Logos. Revista de filologia. Cervera, 2, maig 1996: Logos publica treballs de crítica i creació literària de filologia hispànica i filologia catalana. També hi és present una secció de ressenyes bibliogràfiques.

DOLORS MONTAGUT I BALCELLS
Arxiu Històric Comarcal de Cervera

Miquel PARRAMON CAMPS:
Com promouvoir el turisme a la Segarra; Fundació Jordi Cases i Llebot, Hostafrancs, 1996, 231 pàgs.

Que el turisme ha esdevingut d'uns anys ençà un dels motors de l'economia és una afirmació que

avui ningú no pot negar. Només cal comprovar les xifres de la nostra balança de pagaments per considerar el turisme com un veritable estimul per l'economia i pel creixement de molts municipis i comarques. Que el turisme ben entès necessita per al seu desenvolupament d'una planificació ajustada que tingui en comte els recursos propis i els que es puguin crear, és també una afirmació que no ofereix cap mena de dubte. Per donar-nos una resposta vàlida a aquesta segona qüestió només cal que llegim detingudament l'obra de Miquel Parramon, *Com promoure el turisme a la Segarra*.

Miquel Parramon és un segarrenc de soca-rel. De formació autodidacta en el camp turístic és, amb tota seguretat, la persona que més entén sobre aquesta matèria a la Segarra. Responsable, d'uns anys ençà, de l'Àrea de Turisme de l'ajuntament de Guissona, ha treballat intensament per donar a conèixer i potenciar les possibilitats turístiques de Guissona a partir de la posada en marxa d'una estratègia i marqueting ajustats a la realitat del nucli que ha donat uns resultats importants. L'experiència de Guissona i l'anhel de coneixença en aquest camp, li van servir a Miquel Parramon d'estímul per presentar un projecte de desenvolupament turístic de la comarca de la Segarra a la beca que anualment atorga la Fundació Jor-

di Cases i Llebot, en la seva segona convocatòria de 1995. El llibre és, doncs, la plasmació d'aquest estudi.

Tutoritzat des de la Direcció General de Turisme de la Generalitat de Catalunya, ha merescut l'elogi tant del Departament com de les institucions comarcals i locals de la Segarra, així com d'entitats i institucions comarcals d'arreu de Catalunya, sobretot de comarques d'interior que s'han interessat pel plantejament metodològic i pels resultats obtinguts. D'antuvi, l'autor planteja abandonar certs tòpics que no fan més que entorpir la pròpia iniciativa turística, centrant el seu missatge a cercar l'enginy i l'originalitat que permetin incentivar-la. Parramon es fixa, per exemple, en el canvi de tendència dels darrers anys en què el turisme d'interior, que cerca atractius i experiències diferenciats del tradicional turisme del sol i platja, va guanyant dia a dia més adeptes. La situació tan privilegiada de la comarca, a cent quilòmetres de Barcelona, esdevé també un factor que cal tenir molt en comte. De lectura amena, el llibre s'estructura en 4 apartats. Els dos primers analitzen l'estratègia i el marqueting operacional, el tercer recomana l'estudi estratègic i la posada en marxa del pla d'acció en el marc d'un Patronat Comarcal de Turisme, mentre que el darrer apartat avalua els

recursos i serveis propis de cadascun dels municipis i en destaca els cinquanta potencialment més interessants. El pla de treball que proposa el llibre respon a la metodologia i a l'estratègia de màrqueting desenvolupada pel professor Michael Porter, de reconegut prestigi mundial en aquest camp, a partir de diagnosticar els punts forts i febles de l'àmbit territorial on es pretén desenvolupar un producte turístic, de la segmentació estratègica i de la fixació d'unes àrees (o *cluster*) que responen a unes afinitats concretes.

Aplicat al conjunt de la comarca de la Segarra, Parramon ens planteja l'esquema general de mètode, consistent, en primer lloc, en la definició i l'anàlisi dels segments estratègics que potencialment poden ser objecte de consum turístic (patrimoni cultural, gastronomia, turisme rural, turisme industrial...); en segon lloc, en el posicionament dels segments a partir de la constitució de 4 àrees definides segons la seva localització, les seves relacions comercials i la seva tipologia. Finalment, l'autor es fixa en els factors que determinen la competitivitat i que mesura i estableix, globalment, en l'anomenat "diamant de la competitivitat" plantejat tant pel que fa al conjunt de la Segarra com pel que fa al conjunt de les àrees o *cluster* assenyalats. Aquests són l'estratègia i l'estructura de les

empreses (allotjaments...), condicions dels factors (infraestructures viàries, personal qualificat en la indústria turística...), indústries i serveis de suport (oficines de turisme, punts d'informació...) i les condicions de demanda.

El llibre de Miquel Parramon és, al nostre entendre, una eina de treball vàlida que ofereix tots els elements per a permetre l'arrencada i desenvolupament del sector turístic a la nostra comarca, que és, en definitiva, un dels estímuls econòmics amb un potencial de futur més gran.

JORDI OLIVA I LLORENS
Llicenciat en Història

Enric TELLO: *Cervera i la Segarra al segle XVIII. En els orígens d'una Catalunya pobra, 1700-1860*; Pagès editors, col·lecció Seminari, sèrie Catalonia, Lleida, 1995, 547 pàgs.

La recerca d'Enric Tello es caracteritza per la seva gran qualitat. Aquest llibre, que juntament amb *Visca el rei i les calces d'estopa. Reialistes i boliflers a la Cervera set-centista* (Barcelona: Crítica, 1990) tenen el seu origen en la tesis doctoral que l'autor va

llegir el 1987, no és una excepció. Tello sap insertar la història local dins problemàtiques historiogràfiques de caràcter general. Però no només això. Té la capacitat d'introduir anàlisis suggerents i originals. Com a conseqüència, molts dels seus plantejaments acostumen a diferenciar-se de les perspectives més tradicionals de la historiografia catalana.

De fet, el plantejament general del llibre que ens ocupa ja és novedós. La historiografia catalana ha presentat el segle XVIII com una època de fort creixement econòmic. Sense negar-ho, Tello ens adverteix que "la Segarra que trobem al final del set-cents sembla demanar una revisió de la imatge, generalment força optimista, de la trajectòria econòmica catalana en aquella centúria" (pàg. 396). A la Segarra del segle XVIII, els índexs de creixement de la població van situar-se en els nivells inferiors del Principat; la pràctica del guaret no va retrocedir; la manca d'adobs va ésser persistent; els rendiments llavor-collita van mantenir-se en uns nivells molt baixos; el comerç no va dinamitzar l'economia de la comarca; l'onada protoindustrial, que va visitar la Segarra durant la segona meitat del segle XVIII, tampoc; etc. (pàgs. 273 i ss.). En fi, l'endeutament i la pobresa van ésser crònics i persistents entre bona part

de la població de la Segarra setcentista; i els nivells de desigualtat en el repartiment de la riquesa considerables.

Per què, a diferència del que va succeir amb les comarques del litoral català, la Segarra va acabar formant part de la Catalunya pobre? Aquesta és la qüestió central que es planteja aquest llibre. Per respondre-la, Tello ha analitzat, al llarg dels cinc capítols en que es divideix l'obra, diferents àmbits de l'economia cerverina i segarrenca del segle XVIII. Això és: el règim senyorial i l'estructura de la propietat (capítol 1); el repartiment de la riquesa (capítol 2); els ingressos de les classes rendistes (capítol 3); el paper de l'església en el crèdit rural (capítol 4). El capítol 5, que té una extensió propera a les 200 pàgines, s'ocupa dels trets definitoris de l'economia segarrenca (sistema agrari, condicions ecològiques, estructura dels intercanvis comercials o presència de la indústria rural domèstica) i s'interroga explícitament sobre les causes del retard econòmic segarenc. Les conclusions, dedicades a sistematitzar els principals aspectes descrits al llarg de l'obra, serveixen també a l'autor per plantejar un seguit d'hipòtesis entorn dels canvis econòmics esdevinguts a la comarca a mitjan segle XIX.

Tello explica el retard relatiu

de l'economia segarrenca set-centitsta i de la immobilitat del "mode de producció" a partir de dos factors fonamentals: l'estructura agrària predominant i l'orientació inversora dels grups socials benestants. En ambdós casos, la influència del crèdit hipotecari, en la forma de censals, és considerada com a fonamental.

L'estructura agrària de la Segarra set-centitsta es caracteritzava pel "predomini de petits pagesos emfiteutes, quasi-propietaris, però amb explotacions agràries de reproducció precària" (pàg. 80), i, per tant, abocats a la pobresa i l'endeutament crònic. La necessitat de pagar deutes i contribucions forçava els pagesos a insertar-se en el mercat en condicions habitualment poc avantatjoses, a "vendre per pagar" i no tant a "produir per vendre". En les comarques del litoral, l'especialització vitivinícola s'havia produït com a resposta positiva a una demanda exterior de vi i aiguardent i havia permès transformar llur base econòmica. A la Segarra, la introducció parcial d'aquest conreu comercial, que convivia en bancals intercalats amb els cereals, l'olivera i els ametllers, estava vinculada a les necessitats monetàries dels pagesos, que maldaven per mantenir l'ideal d'un autoconsum impossible, més que a la lògica de la venda i el guany. Tot plegat, ajudava a fossilitzar la

base econòmica de la comarca. Però no eren aquestes les úniques causes de la "immobilitat econòmica" de la Segarra set-centitsta.

Els grups benestants de la comarca havien optat per actuar com a prestamistes dels petits pagesos que es veien forçats a demanar crèdit per aconseguir la reproducció de llurs precàries explotacions agràries. De fet, a la Segarra del segle XVIII, les rendes obtingudes a partir de l'esmerç en crèdits censals eren una de les principals fonts d'ingressos de les classes benestants (capítol 3). L'església de Cervera, que era de llarg el principal censalista de la ciutat, "s'erigia (a més) en garant de tot el sistema (creditici)" (pàgs. 257-258) en la mesura que ajudava a cobrir les necessitats puntuals dels censalistes laics. No s'ha d'oblidar que molts clergues seculars cerverrins provenien dels sectors econòmicament més poderosos. Però, sobretot, el que interessa destacar, és que aquests grups socials benestants tenien una clara orientació especulativa, usurària i rendista: "preferien la col·locació dels seus estalvis en préstecs censals consignats sobre terra d'altri, a fer-se càrrec de la seva explotació retenint-ne la "propietat" útil i invertint en millorar-la" (pàg. 467). Només les terres de molt bona qualitat eren retingudes pels censalistes. Més encara. El manteniment de petits propietaris en situa-

ció precària era una condició necessària en la reproducció dels guanys generats pel censalisme i en la captació de l'excedent camperol. Però en actuar d'aquesta forma, i en mantenir-se al marge de qualsevol inversió en la millora productiva, les classes benestants fossilitzaven l'estructura agrària comarcal i obstaculitzaven qualsevol possibilitat de desenvolupament econòmic en la Segarra set-centista.

L'ús acurat i modèlic de les fonts, com succeeix, per exemple, en el capítol dedicat al repartiment de la riquesa; la rigurositat de cadascuna de les parts en que es divideix el llibre que ens ocupa; així com la solidesa argumental de l'autor, dificulten qualsevol apunt crític a les tesis exposades per Enric Tello. Tanmateix, sí que podrien realitzar-se dues consideracions, orientades més a la necessitat d'aprofundir en la recerca d'aspectes concrets que al qüestionament dels plantejaments de l'autor.

La primera consideració es refereix a la inversió. Tello situa l'estratègia inversora de les classes benestants com a factor condicionant del grau de desenvolupament assolit per la comarca. Caldria, però, conèixer amb més detall si estratègies inversores alternatives a les realitzades resultaven viables i rendibles i per què. Les condi-

cions "naturals" de la Segarra del segle XVIII (clima, edafologia o pluviometria) que Tello analitza en el llibre, havien d'influir en l'orientació productiva i, sobretot, en els rendiments obtinguts. I potser la perspectiva d'uns baixos rendiments fomentava una inversió més "rendista" i menys vinculada a l'àmbit de la producció.

La segona consideració se centra en la dinàmica de canvi que, segons l'autor, experimenta l'economia segarrenca a mitjan segle XIX. Per una part, Tello apunta la coincidència de la crisi del sistema censalista en els anys 40 del segle passat amb un canvi en l'estratègia inversora en les classes benestants. Per l'altra, i coincidint amb la implantació de la propietat absoluta per part del règim liberal, l'arribada del ferrocarril i l'augment del conreu de la vinya, l'autor assenyalava que la Segarra havia entrat en un clar procés de transformació econòmica en la segona meitat del segle XIX. Però tant un com altre fet, molt estretament vinculats a la crisi del sistema feudal i al sorgiment del règim liberal capitalista, necessiten d'una major atenció i contrastació.

En definitiva, Tello ha escrit un llibre excel·lent. L'estudi s'insereix en una problemàtica cabdal dels historiadors: els factors que condicionen el desenvolupament (o retard) de les societats. L'apor-

tació que realitza entorn al funcionament i implicacions del crèdit rural és importantíssima. La seva anàlisi de l'economia de la Segarra set-centista, no només ofereix un coneixement aprofundit i rigorós d'aquesta comarca, sinó que matitza algunes visions sobre el creixement econòmic en la Catalunya del segle XVIII.

RAMON RAMON I MUÑOZ
European University Institute
(Florence)

Joan FUGUET SANS: *Templers i hospitalers, I. Guia del Camp de Tarragona, la Conca de Barberà, la Segarra i el Solsonès; Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1997. Pròleg de Pere Anguera. 95 pàgs.*

Després de publicar, l'any 1995, la seva obra principal sobre la matèria (actualització de la tesi doctoral de sis anys enrere: *L'arquitectura dels templers a Catalunya*), l'historiador barberanenc Joan Fuguet enceta ara, amb un primer volum dedicat entre altres a la nostra comarca, "una sèrie de guies sobre el patrimoni dels templers i els hospitalers, que (...) vol fer conèixer a fons a partir de la proposta d'itineraris" (de la contracoberta). Es tracta, doncs, d'una versió aplicada dels seus coneixements:

com a complement de l'estudi erudit, ara ofereix un breu manual de camp, una guia basada tant en mapes i fotografies i indicacions geogràfiques com en explicacions històriques i arquitectòniques. En aquest sentit, la conjunció d'aquests diversos tipus d'elements resulta altament encertada per als seus propòsits, i val a remarcar que l'edició, amb tapa dura i nombroses fotografies a color, hi ajuda eficaçment. Al llarg de les encara no cent pàgines del llibre, Fuguet arriba a oferir al lector no especialitzat una bona síntesi a partir de fitxes monogràfiques de cadascun dels edificis d'un o altre orde existents en aquestes comarques; hi trobem, pel que fa a la Segarra estricta, explicacions a propòsit de l'Ametlla, Cabestany, Cervera, Granyena, la Guàrdia Lada, el Mas de Bondia, Montfred i Montornés, i, pel que fa a la resta de la Segarra històrica, Albió, Belltall, Biure de Gaià, la Cirera, Glorieta, Llorac, Montargull, Passanant, Pinós, la Sala de Comalats, Santa Coloma de Queralt, Segura i Vallfogona de Riucorb.

El llibre comença, després del pròleg de Pere Anguera i d'una justificació, amb una introducció que de fet esdevé triple: d'una banda és una presentació general del tema dels ordes religioso-militars i la seva arquitectura, i d'una altra banda és també, tot

seguit, una panoràmica històrica i institucional del que foren el Temple i, per separat, l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, en aquestes comarques. Si bé, a l'hora de conjuntar aquests dos ordes, el primer se sol endur la màxima atenció (el Temple és, per dir-ho d'alguna manera, més misteriós, més atractiu: només cal veure que ha estat la moda historiciturística de 1997, després que l'any anterior ho fossin els càtars), és important remarcar la importància de la presència de l'orde dels hospitalers a la nostra terra, i singularment als Comalats, és a dir, en aquesta subcomarca de turons i comes que onegen de Granyena a Belltall: és en aquest territori, amb molta més incidència que en la resta de comarques tractades en aquest volum, que trobem una inusitada densitat d'establiments hospitalers, ja fossin pertanyents a la Comanda de Cervera (la majoria) o a la de l'Espluga de Francolí (els de Belltall, Biure i Glorieta). Pel que fa al Temple, cal destacar l'existència d'una Comanda de Granyena centrada pel castell de la població, que fou, com se sap, el primer atorgat a aquest orde en tot Catalunya, al segle XII.

Després de les introduccions, la part principal del llibre (més de la meitat del volum: pàgs. 31-85) la constitueix la guia, en què per ordre alfabètic (de pobles), i amb profusió de fotografies de format

petit o mitjà, tant en blanc i negre com a color, i també de dibuixos i croquis arquitectònics, va apareixent cadascun dels establiments d'un o altre orde (ara sí que barrejats, per bé que en cada cas indicant amb una **T** o una **H** a quin pertany) i, dins seu, també, si és el cas, cadascun dels edificis (església, castell, hospital, molí, etc.) o altres elements menors (un timpà singular o una escultura de la mare de Déu, per exemple) que hom pot trobar-hi. La microestructura d'aquestes fitxes respon a les informacions bàsiques que hom espera trobar-hi: el nom del poble (en negreta), i la indicació de l'orde i de la comanda en són l'entrada; tot seguit, un paràgraf de menys de deu línies en cursiva n'aporta les dades geogràfiques essencials (municipi, altitud, localització física, rutes viàries), i, abans de passar al detall de cada element arquitectònic o artístic (cosa que lògicament és el centre de cada fitxa), trobem encara una succinta explicació històrica sobre la població i la seva relació amb els templers o els hospitalers medievals.

Clouen el llibre una ampla però encara completable bibliografia (tant general com comarcal), un breu lèxic de termes tècnics (bàsicament arquitectònics i iconogràfics) i l'índex general. Pel que fa a la bibliografia, a banda d'algunes obres locals i comar-

cals sobre la Segarra (per bé que sí que hi ha la monografia de mossèn Bach sobre Granyena o la vuitcentista *Història de la vila de Santa Coloma de Queralt* de mossèn Segura i Valls, per exemple), sobta l'absència, d'una banda, del ja preterit (1981) volum de Vidal-Vilaseca *El romànic de la Segarra i del Pla d'Urgell*, on s'estudia algun dels edificis que tracta també Joan Fuguet (per exemple l'església de Santa Fe de Montfred), i, d'altra banda, la d'una obra, molt més recent, que ja ha esdevingut de referència obligada per al tema del Temple: *Els templers catalans. De la rosa a la creu* (ed. Pagès, 1996) de Josep M. Sans Travé. Aquesta absència no sembla atribuïble a la data, massa acostada, ja que l'autor sí té present un altre llibre del mateix 1996, prou més difós, com és el de Jesús Mestre, *Els templers. Alba i crepuscle dels cavallers* (edicions 62).

Val a dir que Fuguet ens sorpren de caure sistemàticament en algun error de detall, com ara escriure el nom del poble de *Glorieta* amb article, o, encara menys discutible, situar el municipi de Montornès de Segarra a la comarca de l'Urgell: pàgs. 61 i 67, mapa pàg. 18, i explícitament a la *Justificació*, pàg. 7-8, on llegim: "també apareixen dos pobles - Montornès de Segarra i el seu agregat, el Mas de Bondia- que

actualment pertanyen a la comarca de l'Urgell. Si hem decidit incloure'ls aquí ha estat perquè històricament i geogràfica han mantingut relacions amb la comarca de la Segarra (...)". Això, a banda de poc adequat (en un llibre d'aquest caràcter, d'entrada, caldria seguir una estructuració per comarques naturals o històriques, o en tot cas d'acord amb les comandes dels ordes tractats, no segons les divisions administratives del segle XX), és simplement errat, en aquestes alçades (1997), ja que el municipi de Montornès de Segarra, que efectivament havia estat adscrit oficialment a l'Urgell, va passar a formar part, ara ja també administrativament, de la comarca que el seu mateix nom indica, i això fou arran de la reforma dels límits comarcals que va tenir lloc no pas fa pocs mesos, sinó l'any 1990... Bé cal, doncs, que els estudiosos actualitzin les seves dades (cosa que, dit sigui de passada, val també per a Josep M. Sans Travé, que comet un error idèntic al de Fuguet a la pàg. 313 del seu llibre sobre els templers esmentat més amunt...).

En definitiva, malgrat els detalls ara comentats, que no són sinó *peccata minuta* en una obra carregada d'informacions interessantíssimes, aquesta primera guia de Joan Fuguet sobre els templers i els hospitalers catalans, on sortosament ha estat inclosa la nostra

comarca, esdevé una eina molt útil per aproximar al gran públic (mai que aquest tingui un mínim d'interès cultural) un tema, el dels ordes religiosos i militars medievals, que fins als darrers anys, en què ha eclosionat editorialment, semblava una mena de forat negre pel que fa al coneixement del nostre propi passat, i dels vestigis no sempre ruïnosa que ens en queden.

ALBERT TURULL
Universitat de Lleida

Autors diversos: *Les nostres cançons, 1. Castellnou d'Oluges. Cervera, Centre Municipal de Cultura, 1994. Pròleg de Lluís Virgili. 40 pàgs.*

Autors diversos: *Les nostres cançons, 2. Granyena de Segarra. Cervera, Centre Municipal de Cultura, 1997. Pròleg de Lluís Roca-Sastre. 54 pàgs.*

M. Dolors Allué, Ramon Armengol, Julià Granell, Esther Llopis, M. Àngels Montané, Antoni Pedrós, Fabià Pont, Joan Puig, Montserrat Rivera, Ramon Trilla i M. del Carme Vilalta en un cas, l'any 1994, i ells mateixos i també M. Pilar Blasco, M. Carmen Bonet, Marta Cuadros, Josep Mas i Rosa Puig en l'altre, l'any

1996, són els noms dels cerverins i cerverines (de naixement o, en algun cas, d'adopció) que van saber formar un equip humà i de treball entorn de la secció de Cultura Popular del CMC i que, a redòs d'aquest equip, d'aquesta secció -durant aquest temps la més activa del Centre, sens dubte-, han reeixit a compilar i a preparar per a llur publicació les cançons populars i tradicionals de dos pobles de la Segarra, respectivament Castellnou d'Oluges (agregat del municipi mateix de Cervera) i Granyena de Segarra, l'emblemàtica població, cap de municipi propi, que senyoreja l'horitzó meridional de la comarca, a l'entrada de Comalats, amb el seu turó d'antic castell i amb la torre del campanar que ens semblen, variant sobre els mots del poeta, un esplèndid vaixell solcant el mar d'aquesta terra eixuta.

Es tracta de dos quaderns de 30 cm. d'alt, però amplada diferent (el segon és de foli regular, corregint la forçada estretor del primer), confegits amb una estructura similar: coberta de fons blanc, clara en el seu conjunt, i centrada per una fotografia amb la gent de cada poble que s'ha posat a fer memòria de les cançons de la seva tradició oral (en els dos casos, casualment, el grup és de sis persones, tres homes i tres dones, més una altra dona ja difunta en el moment de la publicació, que

apareix en un retrat més petit a l'escaire de la fotografia central); guardes interiors amb belles fotografies de pàgina sencera amb aspectes singulars del poble (un carrer, un arc, l'església); primera pàgina amb els noms dels autors, seguida de l'índex, d'una introducció redactada per la secció promotora del recull, d'un pròleg signat per un personatge extern al grup (Lluís Virigili i Lluís Roca-Sastre) i d'una doble pàgina, respirant molt de blanc, amb les set fotografies dels mateixos col·laboradors que apareixen a la coberta, i els seus noms i edats en un llistat lateral; seguidament ve la part central dels quaderns, que lògicament són les lletres i les músiques de les cançons populars recollides (una vintena), acompanyades dels noms dels cantaires en cada ocasió i d'un breu comentari (o no tan breu, alguna vegada) sobre les característiques o la història d'aquella peça o de les seves circumstàncies; clou el quadern, en el cas de Castellnou, una escassa bibliografia (tan sols tres obres, una d'elles el discutibilíssim recull de Joan Bellmunt i Figueras) i, en el cas de Granyena, una no gaire més extensa bibliografia, seguida d'un molt singular "vocabulari" de només dues paraules (i que són dues definicions no pas excloents d'un mateix mot dialectal: *rem*) i precedida d'una pàgina amb il·lustracions de la

Mare de Déu del Camí (la imatge medieval i els goigs editats).

Són, en definitiva, uns quaderns en què, des d'un punt de vista formal, es nota poderosament la mà del dissenyador, Jordi Sàrries (o potser excessivament i tot: d'aquí s'explicaria un canvi de tipus de lletra al segon quadern), i també, encara que la seva aparició estigui molt dosificada, la presència de qualitat d'unes fotografies en blanc i negre, de Josep Gendre (fill del poble) en el cas de Granyena, amb uns trets aptes perquè se'n fes postals, i del cerverí Joan Porredon en el cas de Castellnou, amb un remarcable afinament del contrast de línies i ombres i, en conjunt, una tendència més acusadament artística, no exempta de detalls com els gats de l'última imatge del quadern.

Des del punt de vista del contingut, cal dir en primer lloc que destaca per sobre de tot la finalitat (reeixida) de la col·lecció, que no és altra que recuperar part de la nostra història i reflectir en un producte editorial a l'abast de tots els públics la identitat d'un poble a través de la seva memòria oral, en aquest cas musical. Es tracta d'una memòria i d'una identitat que malauradament, però inexorablement, es van perdent enmig de la voràgine dels temps actuals, i que només accions com l'empresa per la secció de Cultura popular

del CMC poden ajudar si no a revitalitzar, sí, al menys, a fixar i a recuperar en tant que element de la història. Són, vet-ho aquí, les cançons que cantaven els nostres pares, les nostres àvies, o els repadrins, i cadascuna d'elles, malgrat les lògiques i múltiples interconnexions que existeixen, sembla reflectir el tret diferencial de cada poble. Són, ja ho hem dit, cançons populars, cançons que tracten de temes diferents però amb un fil conductor: la vida als pobles. La pau entre famílies, el temps de sega, l'amor, els gojos, la política, la festa... Tot vist des de la vessant més popular, la vessant més sàvia. El fet que al costat d'això apareguin fragments d'obres líriques conegudes arreu del país, o fins i tot cançons de la mili en castellà, en realitat no desmereix el conjunt, sinó que simplement reforça el caràcter de recull sincrònic que se'ns mostra amb aquestes publicacions: al capdavant es tracta també de cançons que temps enrere es cantaven en els carrers i les eixides d'aquests pobles, i que, originals del lloc o no, passaven a formar part del seu patrimoni, en aquest cas no *tradicional*, però sí *popular* (noti's que no són pas mots sinònims, com tampoc no ho són de *local*).

Musicalment són cançons fàcils. La gran majoria de melodies són molt senzilles i es basen en la

clau de la repetició. Els ritmes són simples. Tot plegat, una combinació que permetia la total identificació de les paraules amb la música, de tal manera que, tot i no saber-ne, tothom les pogués recordar i cantar. Val a dir que, si bé en el quadern de Castellnou no s'especifica res, en el de Granyena es fa constar de manera explícita que la música ha estat pautaada per Joan Puig, Rosa Puig i Esther Llopis, mentre que la resta de membres de la secció han fet la feina de compiladors.

Pel que fa, finalment, a les lletres de les cançons, és clar que domina el metre curt (només s'allarga el vers en el cas d'alguna peça tradicional no estrictament popular) i la rima fàcil i sovint assonant. El lèxic, la morfologia i la sintaxi, amb tendència a la senzillesa i sens dubte marcats pel metre curt dels versos cantats, reflecteixen tanmateix un estadi evolutiu de la llengua que ja no és l'actual, i això, que forma part del caràcter natural d'aquestes estrofes, fa que tinguin encara més interès, en aquest cas també lingüístic. Això no obstant, no es pot estar d'acord amb algun criteri gràfic utilitzat en la transcripció de les lletres, ja que, si bé és una pràctica no pas inhabitual en aquesta mena de textos, és absolutament injustificada i no només no aporta res a la comprensió del text sinó que en dificulta la normalitat i en

taca la presentació: em refereixo bàsicament a les elisions vocàliques i les apostrofacions no normatives, del tipus “jo’ls” per *jo els*, “sempre’n” per *sempre en o* “que’l” per *que el*, en què és obvi que una pronunciació fluïda i natural de la llengua catalana, en qualsevol modalitat dialectal, produeix aquesta elisió (necessària per a la mètrica) i per tant no cal pas marcar-la gràficament mitjançant una apostrofació aberrant; dit d’una altra manera: és tan clar que això es pronuncia així, que no cal escriure-ho. A més, aquesta opció gràfica comporta una sobreutilització de les cometes, que, en fi, s’estén a d’altres casos semblantment innecessaris, com ara el pronom feble “me”, perfectament admès (és propi avui dels parlars occidentals) sota aquesta forma plena (al costat, és clar, de l’estàndard *em*), o com la combinació pronominal “li’n”, que no pot escriure’s (ni pronunciar-se) de cap altra manera, i que per tant no hi ha cap raó suficient per faltar amb cometes.

Tot amb tot, el que s’ha de remarcar principalment és com arriba a ser de positiva la tasca projectada i realitzada pels membres de la secció de Cultura Popular del CMC, i com són dignes d’agrair-se la cura -al marge ja de criteris filològics- amb què s’han presentat aquests dos quaderns i la dedicació i l’estimació que tras-

puen en cadascuna de les seves pàgines.

ALBERT TURULL
Universitat de Lleida

Ramon MIRÓ (edició a cura de):
***Teatre medieval i modern*,; Biblioteca Literària de Ponent, 2, Edicions de la Universitat de Lleida, Lleida, 1996, 261 pàgs.**

La *Biblioteca Literària de Ponent* és una feliç iniciativa de la Universitat de Lleida, de l’Institut d’Estudis Ilerdencs i de la Paeria de Lleida. La col·lecció és dirigida per Xavier Macià i de moment ha publicat tres llibres. El tercer d’ells du per títol *Viatges per Ponent* i Joan Ganau, el seu autor, ha tingut cura de seleccionar i d’editar les impressions escrites sobre les nostres contrades per alguns viatgers, de Juli César als romàntics del segle XIX passant pels il·lustrats del XVIII. Però el que ara mereix la nostra atenció és el segon volum de la *Biblioteca Literària de Ponent*. Es tracta d’un acurat recull de textos de teatre medieval i modern produït a les terres de ponent. Concretament d’un exemple de drama litúrgic, un de misteri -l’exemple triat és La Passió de Cervera- i un altre de comèdia, l’escrupolosa edició i l’estudi preliminar dels quals ha estat a cura de

Ramon Miró, habitual col·laborador de *Miscel·lània Cerverina*.

Ens interessa donar notícia de l'obra perquè s'hi inclou, com hem avançat, l'edició del manuscrit anomenat B del misteri de la Passió cerverina del segle XVI (pàg. 61-119) acompanyat d'un interessant estudi preliminar (pàg. 7-55) referent, com el títol indica, al teatre de segles medievals i moderns a ponent, amb moltes notícies de Cervera. La Passió de Cervera, a més, serà un dels tres blocs centrals de l'obra. Aquests episodis de la Passió foren escrits i representats - alguns d'ells el divendres i el dissabte Sant- a Cervera com a mínim el 1534. Però els seus autors, o, més ben dit, els compiladors de l'obra, els preveres cerverins Pere Ponç i Baltasar Sança, van beure d'obres anteriors, possiblement de finals del segle XV i començaments del XVI.

El text de la Passió de Cervera es conserva a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera en dues versions, els anomenats manuscrits A i B. Es dona el cas, però, que tots dos han estat editats i historiat. Agustí Duran i Sanpere publicà una part del ms. B el 1915 als *Estudis Universitaris Catalans* i més tard, el 1983, fou reproduït per Josep M. Massot i Muntaner. El ms. A, en canvi, que havia estat en possessió de mossèn Arqués, va ser

localitzat per Duran i Sanpere després del 1915 i només va arribar a ser publicat el 1984 a Curial per Eulàlia Duran juntament amb la integritat del ms. B i acompanyat d'un copios estudi sobre la passió cerverina que havia deixat fet el mateix Agustí Duran. Si ambdós textos ja havien estat publicats -i ben publicats, amb criteris científics i moderns-, a què obeeix, doncs, la nova edició de Miró?. Com diu el mateix editor de la nova versió, *per a aquesta antologia hem fet novament la lectura del manuscrit B tot potenciant les variants no ratllades que seguien la versificació més tradicional i que, potser, poden donar-nos una visió més apropiada al text anònim de les representacions anteriors a les de 1534 i 1545. És, doncs, com una variació musical d'una ma-teixa simfonia* (p. 36). I, doncs, posats a repetir, per què el ms B i no l'A?. *Presentem el manuscrit B* -diu l'editor- *perquè és el que tracta episodis més bàsics; hi ha el manlleu de versos de Lo Passi i no hi falten les parts de creació directa de Ponç i Sança sobre els dos models anteriors* (p. 41). Fet i fet, doncs, celebrem la nova edició de la Passió cerverina per bé que llur reiteració obeeixi, sembla, més a criteris d'escola que no a buits historiogràfics importants.

MAX TURULL I RUBINAT
Universitat de Barcelona